APLICAREA INDICATORILOR ÎN MONITORIZAREA DREPTURILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA

APPLYING INDICATORS IN MONITORING THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Anastasia OCERETNÎI, dr., conf.univ.,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0002-4648-7921

Vasile CUȘCA, secretar de stat,

Ministerul Muncii și Protecției Sociale

ORCID ID: 0000-0001-6991-4896

Lilia HERȚA, șefă direcție,

Ministerul Muncii și Protecției Sociale

REZUMAT: *Dezvoltarea unor politici sociale care să răspundă nevoilor persoanelor cu dizabilități necesită deținerea unor date fiabile cu privire la situația acestora pe diferite dimensiuni. În lipsa unor statistici adecvate există riscul neasigurării dreptului acestora persoane la măsuri de protecție și la incluziune socială. Republica Moldova a întreprins acțiuni de dezvoltare a sistemului statistic național în domeniu, ultima inițiativă fiind elaborarea și aprobarea setului de indicatori pentru monitorizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități. Cu toate acestea urmează o perioadă de câțiva ani de a fi întreprinse măsuri pentru asigurarea punerii în aplicare a noilor reglementări.*

Cuvinte-cheie: *monitorizare, drepturi ale persoanelor cu dizabilități, matrice de indicatori*

ABSTRACT: *The development of social policies that address the needs of persons with disabilities requires reliable data regarding their situation across various dimensions. In the absence of adequate statistics, there is a risk of failing to ensure these individuals' rights to protection measures and social inclusion. The Republic*

of Moldova has taken steps to develop the national statistical system in this area, with the latest initiative being the development and approval of a set of indicators for monitoring the rights of persons with disabilities. However, a few years of efforts are required to implement measures ensuring the enforcement of the new regulations.

Keywords: *monitoring, rights of persons with disabilities, matrix of indicators*

Introducere

Eficiența oricărei politici publice este condiționată de fundamentarea acestora pe evidențe fiabile, colectate în baza unei metodologii și a instrumentelor adecvate. Datele administrative sau cele obținute prin cercetări aplicative oferă oportunități factorilor de decizie de a înțelege mai bine contextul în care se realizează anumite fenomene sociale, de a adopta măsuri relevante și de a reduce riscurile prin implementarea unor soluții ineficiente. În acest context, are loc o diminuare a costurilor generate de implementarea unor politici inadecvate. De asemenea politicile bazate pe date asigură sporirea transparența și responsabilizarea actorilor cheie, contribuind în acest mod la creșterea încrederii populației în deciziile luate. Nu în ultimul rând, deținerea de date, permite evaluarea impactului politicilor și anticiparea schimbărilor.

Dezvoltarea politicilor în domeniul dizabilității, necesită a fi fundamentate pe date. Acest aspect este stabilit inclusiv de Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Prin art.31 se determină nevoia de a fi colectate date statistice și realizate cercetări cu privire la persoanele cu dizabilități [1]. De asemenea este indicată nevoia de dezagregare a datelor, ceea ce va contribui la o evaluare mai bună a implementării Convenției, a stabilirii situației persoanelor cu dizabilități și a relevării obstacolelor în asigurarea incluziunii sociale. Totodată Convenția stabilește la art.35, că fiecare stat prezintă periodic Comitetului ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, rapoarte asupra măsurilor luate pentru punerea în aplicare a obligațiilor ce le revin conform Convenției și asupra progresului atins. Aceste rapoarte necesită deținerea de date care să ofere posibilitatea de a înțelege nivelul atins în atingerea angajamentelor.

Conținut

Republica Moldova, urmare a ratificării Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, a realizat acțiuni cu privire la consolidarea domeniului statistic, astfel încât să se permită cunoașterea situației persoanelor cu dizabilități. Totuși, Raportorul Special al ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități în misiunea sa în Republica Moldova din anul 2015, a evidențiat nevoia de asigurare a monitorizării adecvate a situației persoanelor cu dizabilități prin consolidarea capacității instituționale de colectare și analiză a datelor (recomandarea 61), accentuându-se nevoia de operare cu date dezagregate în domeniul dizabilității [2, p.17].

Pentru a asigura realizarea recomandării Raportorului special, în anul 2016 a fost aprobat setul de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități [3]. Hotărârea Guvernului nr.1033/2016, a fost elaborată în temeiul Legii nr.166/2010 prin care s-a ratificat Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în timp ce Legea nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități conținea la acea etapă prevederi evazive cu privire la datele statistice cu privire la dizabilitate.

Documentul conține 318 indicatori, dintre care 60 de structură, 116 de proces și 142 de rezultat, care acoperă 25 de articole din Convenție. Instituirea setului de indicatori a reprezentat un prim pas în stabilirea unui cadru de monitorizare a implementării Convenției ONU în Republica Moldova, acțiune realizată în mod participativ. Analiza setului de indicatori a relevat existența unor deficiențe, care au afectat aplicarea acestora în mod practic:

- lipsa definirii indicatorilor;
- dificultatea calculării unor indicatori, în special cei care au o arie extinsă, spre exemplu, numărul persoanelor cu dizabilități care au participat la jocurile paraolimpice, genul de sport practicat și mijloacele financiare alocate în acest scop (indicatorul de rezultat 4, art.30);
- dezagregările propuse nu acoperă pe deplin tot spectrul de date necesare, în mod special tipul de dizabilitate;
- lipsa unor prevederi clare cu privire la raportare;
- neajustarea textului hotărârii la schimbările instituționale produse.

În anul 2017, se înaintează de către Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, în urma audierii raportului inițial de țară, o serie de recomandări, printre care și recomandări referitoare la sistemul statistic. Astfel, Comitetul propune elaborarea unor proceduri sistematice de colectare și raportare a datelor, prin intermediul Biroului Național de Statistică, în conformitate cu Convenția. De asemenea, se indică nevoia de colectare, analiză și diseminare a datelor dezagregate cu privire la persoanele cu dizabilități [4, p.10-11].

Lipsa unor date statistice complexe și fiabile în domeniul dizabilității, a fost determinată în procesul de completare în anul 2022 a chestionarului Comisiei Europene cu privire la cererea de aderare la Uniunea Europeană a Republicii Moldova, fiind identificate o serie de domenii necesar a fi întreprinse eforturi și identificate resurse suplimentare pentru accelerarea parcursului european al țării. Consolidarea sistemului centralizat de colectare a datelor statistice în domeniul dizabilității în vederea analizei și utilizării datelor în beneficiul persoanelor cu dizabilități, se enumeră printre aceste domenii în conformitate cu punctul 87, litera C din capitolul 19 a părții a doua a chestionarului Comisiei Europene.

Reieșind din angajamentele internaționale, Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030" [5] accentuează nevoia datelor cu privire la dizabilitate,

ținând cont de importanța utilizării criteriului dizabilitate în dezagregarea indicatorilor strategiilor sectoriale, pentru monitorizarea și evaluarea implementării SND.

În perioada 2022-2023, Ministerul Muncii și Protecției Sociale în comun cu Comisia parlamentară protecție socială, sănătate și familie, cu susținerea partenerilor de dezvoltare (USAID și UNDP), a desfășurat o serie de activități de consultare a autorităților publice centrale și locale, a societății civile, mediului academic și a persoanelor cu dizabilități în vederea consolidării sistemului de colectare, analiză și utilizare a datelor statistice cu privire la dizabilitate. Urmare a acestui exercițiu a fost dezvoltată matricea de indicatori statistici cu privire la persoanele cu dizabilități. Pentru a instituționaliza matricea, a fost amendată Legea nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități [6], prin Legea nr.256/2023. În special au fost operate modificări la art.55, alineatul 1, prin care s-a stabilit responsabilitatea Consiliului Național de Determinare a Dizabilității și Capacității de Muncă de colectare, analiză, raportare anuală conform matricei de indicatori a datelor statistice cu privire la persoanele cu dizabilități. Totodată, legea stabilește prevederi cu privire la aprobarea matricei de către Guvern.

Pentru asigurarea implementării noilor prevederi, în anul 2024 a fost aprobată Matricea de indicatori statistici cu privire la persoanele cu dizabilități prin Hotărârea Guvernului nr.421/2024 [7]. Punerea în aplicare a matricei de indicatori contribuie la:

- sprijinirea procesului de luare a deciziilor în bază de evidențe;
- monitorizarea progresului în implementarea documentelor de politici relevante persoanelor cu dizabilități;
- susținerea raportării pe bază de date corecte, complete și la zi în conformitate cu angajamentele internaționale ale țării;
- creșterea transparenței și a bunei guvernări în promovarea și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

De asemenea, colectarea datelor statistice în conformitate cu Matricea de indicatori, permite o mai bună monitorizare și evaluare a nivelului de atingere a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030, în special ODD 1, ODD 4, ODD 5, ODD 11, în conformitate cu Cadrul Național de Monitorizare a Implementării Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030.

Matricea conține un număr de 134 de indicatori, care acoperă 9 domenii distincte în corespundere cu Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (a se vedea Tabelul 1).

La momentul aprobării matricei erau disponibile date pentru calcularea a 100 indicatori (74,6% din numărul total de indicatori), pentru 21 indicatori stabilindu-se termenul de 1 ianuarie 2025 pentru a putea fi colectați. Totodată 12 indicatori urmează a fi colectați începând cu 1 ianuarie 2026, iar 1 indicator – începând cu 1 ianuarie 2027. Domeniile neacoperite cu date sunt domeniul 3 (8 indicatori), domeniul 4 (6 indicatori), domeniul 2 (5 indicatori), domeniul 5 și domeniul 7 (a câte 4 indicatori),

domeniile 1, 6 și 8 (a câte 2 indicatori) și domeniul 8 (1 indicator).

Tab.1 Distribuirea indicatorilor pe domenii

Nr.	Domeniu	Număr de indicatori	Pondere (%)
1.	Aspecte demografice privind persoanele cu dizabilități	5	3,7
2.	Participarea persoanelor cu dizabilități pe piața muncii	22	16,5
3.	Accesul persoanelor cu dizabilități la educație	18	13,4
4.	Accesul persoanelor cu dizabilități la servicii de sănătate	9	6,7
5.	Accesul persoanelor cu dizabilități la protecție socială	48	35,8
6.	Accesul persoanelor cu dizabilități la justiție și la respectarea drepturilor omului	9	6,7
7.	Accesul persoanelor cu dizabilități la servicii de transport și infrastructură	9	6,7
8.	Participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică, politică și culturală	8	6,0
9.	Viața independentă și limitările funcționale	6	4,5
	Total	**134**	**100%**

Sursa: elaborat de autori în baza Hotărârii Guvernului

Lipsa datelor cu privire la indicatorii dați este generată, în mare parte, de neajustarea sistemelor interne de colectare a datelor. În baza datelor disponibile, cu suportul partenerilor de dezvoltare, a fost elaborat primul Compendiu statistic privind monitorizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova pentru anii 2019-2022.

Analiza rapidă a Eurostat [10] a relevat că matricea asigură colectarea unor date pe dizabilitate în corespundere cu metodologia acestuia, existând o serie de indicatori lipsă la nivel național (spre exemplu, ponderea persoanelor cu dizabilități care nu își pot permite un computer (după tip de dizabilitate, sex și vârstă); ponderea persoanelor cu dizabilități care locuiesc în locuință cu acoperiș care curge, pereți umezi, podele sau fundație sau putrezesc ferestrele, podeaua (după tip de dizabilitate, sex și vârstă) etc.).

Aprobarea matricei de indicatori a determinat nevoia de stabilire a instituției responsabile de colectare, analiză și prezentarea datelor pentru a putea fi utilizate atât de autorități, cât și de mediul academic și societatea civilă. La nivel național există o serie de de producători de date, inclusiv Biroul Național de Statistică, Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, Casa Națională de Asigurări Sociale etc., Biroul Național de Statistică prezentând o serie de date cu privire la dizabilitate, dar neacoperind toate domeniile stabilite în matrice. Totuși, lipsa unei

instituții responsabile de centralizarea datelor și prezentarea acestora pentru a asigura monitorizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități afecta dezvoltarea politicilor publice în beneficiul acestora.

Chiar dacă Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, în anul 2017 a propus fortificarea capacităților Biroului Național de Statistică, în urma consultărilor publice, a fost recomandat conform domeniului de competență atribuirea Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă a competenței de a asigura elaborarea și publicarea anuală a Compendiumului statistic privind persoanele cu dizabilități în Republica Moldova (pct.6, subpct.22 din Regulamentul privind organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă).

Totodată, Hotărârea Guvernului nr.421/2024 stabilește termenii de colectare a datelor (1 martie), analiză și elaborare a compendiumului (1 aprilie), până la 1 iunie 2024 nu s-a reușit publicarea ediției compendiumului pentru anul 2023, fiind realizată doar transmiterea de către autoritățile responsabile a datelor necesare.

Concluzii

Monitorizarea și evaluarea situației persoanelor cu dizabilități implică un efort consolidat al autorităților, depășind cadrul de intervenție al unei singure autorități (Ministerul Muncii și Protecției Sociale). În acest caz, sunt necesare de întreprins o serie de acțiuni care să diminueze dintre discrepanța de date existente și cele necesare pentru o înțelegere clară a situației persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova:

- asigurarea punerii în aplicare a tuturor prevederilor Hotărârii Guvernului nr.421/2024 în termenii stabiliți;
- demararea analizei setului de indicatori statistici aplicați la nivel european în domeniul dizabilității și ajustarea statisticii naționale în domeniu;
- desfășurarea cercetărilor științifice fundamentale și aplicative pentru completarea datelor lipsă.

Referințe bibliografice:

1. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Adopted 12.12.2006. Sixty-first session of the General Assembly. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities (Accesat 15.11.2024)

2. Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities on her mission to the Republic of Moldova. 02.02.2016. Disponibil: https://digitallibrary.un.org/record/831670?ln=en&v=pdf (Accesat 15.11.2024)

3. Hotărârea Guvernului nr.1033/2016 cu privire la aprobarea Setului de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2016, nr.306-313, art.1121.

4. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of the Republic of Moldova. 18.05.22017. Disponibil: https://digitallibrary.un.org/record/1310661?ln=en&v=pdf (Accesat 15.11.2024).

5. Legea nr.315/2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare *„Moldova Europeană 2030". În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2022, nr.409-410, art.758.

6. Legea nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.155-159, art.508.

7. Hotărârea Guvernului nr.421/2024 pentru aprobarea Matricei de indicatori statistici cu privire la persoanele cu dizabilități și modificarea Hotărârii Guvernului nr.357/2018 cu privire la determinarea dizabilității. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2024, nr.268-270, art.538.

8. Compendiu statistic privind monitorizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova pentru anii 2019-2022. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/07/Compendiu-statistic-privind-monitorizarea-drepturilor-persoanelor-cu-dizabilități-in-Republica-Moldova-pentru-anii-2019-2022-1.pdf.

9. Eurostat. Disability statistics introduces. Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Disability_statistics_introduced (Accesat 20.11.2024)